

Paulina Długosz

Uniwersytet Łódzki

Muzeum Miasta Łodzi

e-mail: p.dlugosz@muzeum-lodz.pl

Muzeum Miasta Łodzi w czasie pandemii – nowe wyzwania dla upowszechniania łódzkiego dziedzictwa kultury

DOI: <https://doi.org/10.18778/0860-7435.33.07>

Abstrakt: Wybuch pandemii koronawirusa w Polsce w 2020 r. był wydarzeniem, które na niespotykaną wcześniej skalę wpłynęło na funkcjonowanie Muzeum Miasta Łodzi [dalej: MMŁ]. Szybko musiało przystosować się do pracy w zupełnie nowej, zmienionej rzeczywistości, do której zarówno ono, jak i wiele podobnych placówek, nie było przygotowane. Po ponad roku od wprowadzenia pierwszych obostrzeń sanitarnych i pomimo ciągłego trwania zagrożenia epidemicznego, można podjąć próbę charakterystyki przedsięwziętych przez Muzeum działań, których celem było dostosowanie codzienności instytucji do nowych warunków. Na potrzeby stworzenia zarysu wyzwań i problemów, z którymi przyszło się zmierzyć Muzeum Miasta Łodzi, podejmowane przez instytucję działania opisano w trzech sferach: organizacji pracy wewnętrznej, utrzymania i budowania publiczności poprzez działalność cyfrową oraz udostępniania wystaw i zbiorów w reżimie sanitarnym. Intencją analizy jest wskazanie kluczowych zadań zaradczych wykonanych przez Muzeum w 2020 r. oraz przedstawienie wniosków dotyczących jego dalszego funkcjonowania.

Słowa kluczowe: pandemia COVID-19, Muzeum Miasta Łodzi, dziedzictwo kultury, kultura online, dostępność

Wstęp

Na początku 2020 r. Muzeum Miasta Łodzi przygotowywało się do intensywnej pracy związanej z zakończeniem wieloletniej inwestycji remontowej, otwarcia nowej, multimedialnej wystawy stałej zatytułowanej „Łódź w Europie. Europa w Łodzi. Ziemia obiecana wczoraj i dziś”, a także organizacji wydarzeń towarzyszących niezwykle ważnej rocznicy: 200-lecia nadania Łodzi tytułu miasta przemysłowego. Jednak już w marcu, ze względu na wprowadzenie stanu zagrożenia epidemicznego wywołanego wirusem SARS-CoV-2, musiało zrewidować wszystkie swoje plany na nadchodzące miesiące i podobnie jak inne muzea w Polsce, zmierzyć się z nowymi wyzwaniami (Knaś & Sanetra-Szeliga, 2020, s. 8–13). Z powodu pandemii MML znalazło się jednak w szczególnej sytuacji, ponieważ ze względu na trwający remont, decyzją dyrekcji oraz organizatora było zamknięte dłużej niż inne placówki muzealne. Siedziba główna (Pałac Izraela Poznańskiego, Łódź ul. Ogrodowa 15) została udostępniona publiczności dopiero 2 października 2020 r., natomiast nieco wcześniej, 1 września, została otwarta wystawa stała „Muzeum Sportu. Szybciej, wyżej, mocniej”, prezentowana w Akademickim Centrum Sportowo-Dydaktycznym Politechniki Łódzkiej „Zatoka Sportu”. Natomiast Muzeum Kanału „Dętka” (filia Muzeum Miasta Łodzi) zostało wyłączone ze zwiedzania na cały rok 2020 i 2021¹. Łącznie zatem w 2020 r. Pałac Izraela Poznańskiego zamknięty był przez 271 dni, natomiast w kolejnym roku przez 77 dni, co łącznie na dzień 30 września 2021 r. daje 348 dni zamknięcia od początku pandemii². Jest to zatem niemal pełen rok funkcjonowania instytucji bez publiczności i wydarzeń prowadzonych w muzealnych przestrzeniach.

Głównym zadaniem nakreślonej poniżej analizy podejmowanych w tym czasie przedsięwzięć jest zatem zarówno dokumentacja tego bezprecedensowego okresu w łódzkiej kulturze, jak i weryfikacja i rekomendacja działań wspomagających przystosowanie pracy muzeów, w tym przede wszystkim Muzeum Miasta Łodzi, do nowej rzeczywistości. W celu scharakteryzowania przedsięwziętych przez instytucję aktywności, a także wskazania wniosków dotyczących podjętych starań w zakresie minimalizacji skutków pandemii i związanych z nią czasowych zamknięć muzeum, postawiono następujące pytania

¹ Decyzja o całkowitym zamknięciu Muzeum Kanału „Dętka” podyktowana była kwestią specyfiki przestrzeni: w podziemnym, słabo wentylowanym kanale trudno bowiem o zorganizowanie zwiedzania z zachowaniem zasad reżimu sanitarnego. W 2021 r. publiczność mogła zwiedzić jego przestrzeń jedynie podczas dwóch sierpniowych weekendów (21–22 oraz 28–29 sierpnia).

² Dokładne daty zamknięcia siedziby głównej Muzeum Miasta Łodzi: 11 marca – 01 października 2020 r. (205 dni), 23 października – 02 listopada 2020 (11 dni), 07 listopada 2020 – 01 lutego 2021 (87 dni), 20 marca – 04 maja 2021 (45 dni).

badawcze: jakie działania w zakresie organizacji pracy wewnętrznej instytucji były najefektywniejsze? Z jakimi trudnościami i wyzwaniem zetknęło się muzeum podczas procesu udostępniania wystaw i zbiorów w reżimie sanitarnym? Jakich metod i narzędzi używało muzeum, aby utrzymać oraz rozbudowywać publiczność w przypadku braku możliwości bezpośredniego kontaktu z nią w muzealnych przestrzeniach? Prowadzić to będzie to postawienia finalnego pytania: czy okres pandemii był jednoznacznie negatywny dla działalności instytucji, czy też może w jej wyniku pojawiły się jakieś szanse czy nowe drogi rozwoju muzeum? Próby odpowiedzi na powyższe kwestie dokonano na podstawie przeprowadzonego studium przypadku, pogłębionego o elementy analizy porównawczej z wykorzystaniem dostępnych dokumentów (głównie opublikowanych raportów, ekspertyz oraz rządowych ustaw i wytycznych), a także danych statystycznych z platform społecznościowych i systemów sprzedaży biletów wykorzystywanych przez MML.

Organizacja pracy wewnętrznej

Wpływ pandemii na zmianę funkcjonowania MML nie ograniczył się jedynie do kwestii związanych z kontaktem z publicznością – udostępnianiem zbiorów oraz prowadzeniem działalności edukacyjnej, ale objął niemal wszystkie stawiane przed muzeami zadania, związane m.in. z organizacją wystaw, ochroną zbiorów i naukowym ich opracowywaniem (Ustawa, 1996). Wiele z nich zostało wstrzymanych przede wszystkim ze względu na sytuację finansową placówki. Z powodu bardzo długiego zamknięcia muzeum, a w późniejszym okresie także ograniczeń związanych z ruchem turystycznym, o ponad 60% spadły dochody instytucji, która nie korzystała również w tym okresie ze środków publicznych z funduszu na przeciwdziałanie skutkom pandemii (MKiDN, 2020). W związku z powyższym MML musiało zrezygnować z wielu działań statutowych, które miały zostać sfinansowane z własnego budżetu, m.in. zakupu muzealiów, konserwacji zbiorów, organizacji części wydarzeń edukacyjnych i promocyjnych oraz bieżących remontów. Ponadto, w znacznym stopniu została zawieszona działalność naukowa i badawcza pracowników MML, co było konsekwencją ograniczeń w funkcjonowaniu innych instytucji oraz możliwości podróży po kraju i za granicę.

Nie oznacza to jednak, że rok 2020 nie był okresem intensywnej pracy. Na wielu bowiem płaszczyznach działalności muzealnej należało podjąć dodatkowe zadania. Od momentu wprowadzenia pierwszych decyzji i regulacji związanych ze stanem epidemii w Polsce (Rozporządzenie, 2020) MML starało się natychmiastowo reagować na nowe warunki funkcjonowania. Wstępne działania dotyczyły przede wszystkim zmiany w organizacji pracy wewnętrznej,

w zakresie konieczności zachowania bezpiecznego dystansu, a także zabezpieczenia pracowników przed potencjalnym kontaktem z zakażonymi osobami. Podczas czasowego zamknięcia część z zatrudnionych osób (głównie z obszaru zajmującego się bezpośrednio obsługą gości) korzystała ze świadczeń postojoych, a ponadto wykorzystywano formę pracy zdalnej tam, gdzie tylko możliwa była realizacja zadań w takiej formule. Głównie przybierała ona postać pracy hybrydowej, w której zgodnie z wewnętrznymi ustaleniami poszczególnych działów (Regulamin Organizacyjny MML) oraz bieżącymi zadaniami wykorzystywana była opcja trybu zmianowego dziennego lub tygodniowego. Ze względu na niepewną sytuację dotyczącą ponownego otwarcia muzeum, a także zmian funkcjonowania uczelni wyższych w 2020 r. w znacznym stopniu zmniejszyła się również współpraca muzeum z wolontariuszami, stażystami oraz praktykantami. Wprowadzone zmiany dotyczące organizacji pracy wewnętrznej uwypukliły problemy, z którymi zmierzyć musiały się wszystkie instytucje o skromnym budżecie (Sanetra-Szeliga, 2021, s. 28–30): braki w sprzęcie (i wywołana tym konieczność pracy na prywatnych urządzeniach pracowników) oraz w procedurach, których efektem była m.in. niemożność realizowania niektórych obowiązków na odległość związana np. z brakiem pełnej cyfryzacji dokumentów (elektronicznego obiegu dokumentów) lub z nie zawsze spełniającymi wszystkie oczekiwania rozwiązaniami dotyczącymi zdalnego dostępu do wewnętrznych systemów muzeum (np. systemów bazodanowych do ewidencji i zarządzania zbiorami). Co oczywiste, nie wszystkie zadania mogły być realizowane w systemie zdalnym, część natomiast została całkowicie zawieszona na czas pandemii (np. wstrzymanie zakupów zbiorów spowodowane było ograniczeniami w funkcjonowaniu innych instytucji, przemieszczaniu się czy możliwości bezpośredniego spotkania się z oferentami).

Ten trudny etap stwarzał jednak dużo możliwości związanych z pracą wewnętrzną muzeum dotyczącą m.in. uzupełniania dokumentacji, przygotowywania planów i koncepcji nowych wystaw oraz wydarzeń, digitalizacji czy pracy naukowej (choć w tym przypadku utrudnionej m.in. ze względu na problemy z realizacją badań i kwerend poza muzeum, dostępem do archiwów czy bibliotek). W tym kontekście należy podkreślić, że podczas pandemii pojawiło się wiele nowych propozycji szkoleń i warsztatów w obszarze kultury. Prowadzono je przede wszystkim w formule online, dzięki czemu łatwiej było uczestniczyć w tego rodzaju przedsięwzięciach oraz systematycznie uzupełniać swoją wiedzę poprzez zapoznawanie się z wykładami lub webinariami udostępnianymi m.in. przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zabytków czy Narodowe Centrum Kultury.

Wykorzystanie możliwości pracy hybrydowej, a także stosownych narzędzi do pracy zdalnej dawało szansę na efektywne wykorzystanie czasu zamknięcia

muzeum dla publiczności. Warunkiem tego była jednak znajomość perspektywy czasowej, w której ten tryb wykonywania obowiązków zawodowych miał się odbywać, bowiem niepewność, dotycząca tego, czy (ze względu na obostrzenia rządowe) instytucja będzie znów zamykana lub otwierana, nie ułatwiała właściwej organizacji pracy. Taka sytuacja miała miejsce przede wszystkim od listopada 2020 r. do maja 2021 r. W związku z powyższym, w perspektywie MML, był to trudniejszy dla planowania zadań wewnętrznych okres niż pierwszy lockdown (z marca 2020 r.).

Działania cyfrowe na rzecz utrzymania i budowania publiczności

Pomimo czasowego zamknięcia Muzeum Miasta Łodzi nie zawiesiło całkowicie swoich działań w zakresie upowszechniania i promocji zarówno swoich zbiorów, jak i zasobów edukacyjnych. Podobnie jak wśród innych placówek kultury w tym okresie nastąpiła znaczna intensyfikacja prowadzonej działalności online, która zakładała wykorzystanie wielu kanałów oraz sposobów utrzymania kontaktu ze stałymi odbiorcami, a także pozyskania nowej publiczności (Cofur-Machura, 2020, s. 42). Korzystano przede wszystkim z możliwości takich platform jak Facebook, YouTube oraz Instagram. Ponadto w celach promocji oferty muzeum wykorzystywano witrynę internetową, newsletter, a także współpracę z prasą, stacjami radiowymi, telewizją oraz zewnętrznymi portalami lub blogami o profilu turystycznym i kulturalnym.

Niespodziewane zamknięcie muzeów oraz niewiadoma związana z tym, na jak długo zostaną one pozbawione publiczności spowodowało, że najszybszym i najłatwiejszym spośród wymienionych powyżej kanałów kontaktu z publicznością stał się facebookowy fanpage, na którym podawane były nie tylko bieżące informacje dotyczące funkcjonowania instytucji, ale również prowadzono działalność promocyjno-upowszechnieniową. Początkowo była ona realizowana przede wszystkim w formie tematycznych wpisów, które miały przedstawiać przykłady najciekawszych obiektów ze zbiorów muzealnych, polecanych pozycji wydawniczych dotyczących historii, kultury oraz sztuki Łodzi (np. cykl pt. „Pracownicy MML polecają”) czy materiałów edukacyjnych udostępnionych w celu wykorzystania w trakcie zdalnego nauczania czy edukacji domowej (cykl pt. „Lekcje z MML” oraz „Przy biurku z MML”). W związku z przedłużającym się zamknięciem Muzeum powstała koncepcja wpisów, które stanowiłyby zachętę do indywidualnego poznawania historii miasta, np. w formie spacerów i wycieczek, dla których inspiracją miały być zaproponowane w ramach krótkich artykułów czy fotograficznych prezentacji interesujące miejsca (m.in. cykl „Poznaj się na Łodzi”, „W cieniu fabrycznych gigantów”, „Łódź jest parkiem”). Ponadto, uatrakcyjnieniem facebookowej narracji były filmy

promocyjne, które powstawały w związku ważnymi rocznicami i wydarzeniami, tradycyjnie obchodzonymi podczas wydarzeń organizowanych w przestrzeni muzealnych wystaw w formie otwartych wykładów, prelekcji czy tematycznych wprowadzeń. Wśród nich należy wspomnieć m.in. o nagraniu wideo pt. „Marek Edelman – lista przykazań dla człowieka przyzwoitego”³ czy „Wiedeński Hakoah w Łodzi”⁴. Z kolei dla najmłodszej publiczności zostały przygotowane nagrania promocyjne, prezentujące w formie cyfrowej ideę oraz charakter warsztatów i lekcji muzealnych, zachęcając w przyszłości do uczestnictwa w nich w przestrzeniach muzeum. Były to m.in. cztery odcinki „Akademii Małego Łodzianina” oraz siedem odcinków „Gimnastyki łódzkiego języka”⁵. Dodatkowo Muzeum starało się również organizować przedsięwzięcia, w których publiczność mogła wziąć aktywny udział, zdając sobie sprawę, że zastosowanie mediów społecznościowych opierać się musi przede wszystkim na zaangażowaniu ich uczestników (Fabjaniak-Czerniak, 2012, s. 184). Przeprowadzono zatem internetowe konkursy, quizy czy testy wiedzy o Łodzi, które nagradzane były wydawnictwami bądź gadżetami⁶. Muzeum nie organizowało natomiast wydarzeń online, głównie ze względu na brak rozwiązań technicznych umożliwiających biletowane (odpłatne) uczestnictwo w tego rodzaju akcjach, a także braki sprzętowe, które nie pozwalały na przeprowadzenie i udostępnienie nagrań w dobrej jakości w czasie rzeczywistym. Kilka tego rodzaju

³ W związku z rocznicą powstania w getcie warszawskim Muzeum przygotowało cyfrową prezentację sylwetki ostatniego dowódcy, Marka Edelmana, będącą promocją wystawy oraz zbiorów związanych z tą postacią. W ramach nagrania omówiono w szerszym kontekście zagadnienia związane z historią Żydów w Polsce w czasie II wojny światowej, wpływy w tradycji i kultury żydowskiej na postawy i reakcje w obliczu zagrożenia, a także konfrontacje wypowiedzi Marka Edelmana wobec uniwersalnego kodeksu zasad moralnych i dekalogu chrześcijańskiego.

⁴ Filmowa prezentacja poświęcona sportowym judaicom prezentowanym na wystawie stałej „Muzeum Sportu. Szybciej, wyżej, mocniej”. Celem nagrania była promocja oraz przybliżenie informacji dotyczącej różnych obiektów dokumentujących historię sportu żydowskiego w Łodzi od początku XX w. do 1939 roku, które znajdują się w zbiorach Muzeum Sportu i Turystyki – Oddziału Muzeum Miasta Łodzi.

⁵ Cykl wirtualnych spotkań, skierowanych głównie do najmłodszych uczestników, prowadzony razem z gościem specjalnym, pawiem Pafnucym, który towarzyszył w odkrywaniu tajemnic łódzkich regionalizmów oraz piękna poprawnej polszczyzny. Czytane wiersze i opowiadania, związane z Łodzią, były pretekstem do językowej gimnastyki realizowanej w ramach ćwiczeń logopedycznych oraz promocji wystaw i zbiorów Muzeum Miasta Łodzi.

⁶ Były to wydarzenia zarówno jednorazowe (jak np. „Test wiedzy o historii łódzkiego sportu”, zorganizowany w dn. 12 czerwca 2020 r. z okazji 16. turnieju o piłkarskie mistrzostwo Europy czy „Jubileuszowy Test Wiedzy o Łodzi” przeprowadzony w ramach Nocy Muzeów w dn. 16 maja 2020 r. w ramach obchodów 200. rocznicy Łodzi przemysłowej oraz 45-lecia Muzeum Miasta Łodzi), jak i wielodniowe inicjatywy (np. „Quiz wiedzy o historii Łodzi”, który trwał od 27 marca do 5 kwietnia 2020 r.).

spotkań udało się jednak przygotować we współpracy z Wydziałem Kultury Urzędu Miasta Łodzi, które były relacjonowane na oficjalnym fanpage'u miasta Łodzi, np. podczas Nocy Muzeów czy konferencji promujących otwarcie nowej wystawy „Łódź w Europie. Europa w Łodzi. Ziemia obiecana wczoraj i dziś”.

Należy zaznaczyć, że przejście do realizacji wydarzeń muzealnych w formie cyfrowej było jednym z największych wyzwań w zakresie zadań edukacyjnych i promocyjnej instytucji. Zanim zostały poznane i opanowane przez pracowników internetowe narzędzia wspomagające projektowanie tego rodzaju przedsięwzięć (np. aplikacje do nauki zdalnej, programy do montażu filmów) przez dłuższy czas powyższe działania miały charakter tradycyjnych, doraźnych rozwiązań. Łatwo to zauważyć śledząc przede wszystkim kolejne publikacje filmowe muzeum: pierwsze z nich tworzone były w formie statycznych, pojedynczych ujęć, natomiast kolejne wzbogacane były już o bardziej dynamiczny montaż, efekty graficzne oraz napisy.

W okresie pandemii Muzeum Miasta Łodzi nie zrezygnowało również z realizacji szerzej zakrojonych projektów o charakterze edukacyjnym oraz upowszechnieniowym. Niektóre z nich zostały zaprojektowane już z myślą o nowych warunkach ich realizacji (od początku zakładały zatem wykorzystanie wyłącznie cyfrowych narzędzi), inne – planowane jeszcze przed nastaniem pandemii – musiały zostać dostosowane do zastanej sytuacji, m.in. poprzez zmiany w harmonogramie realizacji projektu, formułę wykonania niektórych zadań czy też całkowitą rezygnację z działań stacjonarnych.

Zadaniem należącym do pierwszej kategorii przedsięwzięć był projekt pt. „Cyfrowe opowieści przemysłowej Łodzi”, który zrealizowano w ramach programu grantowego „Kultura cyfrowa”. Jego nadrzędnym celem było uczczenie 200. rocznicy nadania Łodzi tytułu miasta przemysłowego poprzez przygotowanie cyfrowych rozwiązań pozwalających na bazie zbiorów oraz zasobów edukacyjnych Muzeum opowiedzieć o ostatnich dwóch wiekach metropolii. Historię ewolucji Łodzi z małego, niepozornego miasteczka w znaczący ośrodek fabryczny przedstawiono poprzez stale wystawy muzealne oraz umieszczone w ich przestrzeniach obiekty, zaprezentowane w formie nagrań wideo, audiodeskrypcji⁷ oraz podcastów, do których zaproszono osoby związane z łódzkim rzemiosłem (m.in. Jadwigę i Janusza Tryzno, Jana Cygankiewicza czy Marka Puęć). Ważnym elementem przedsięwzięcia było stworzenie

⁷ Audiodeskrypcje przygotowane były w ramach przedsięwzięcia badawczego „Ocena oraz weryfikacja współczesnych metod przekładu kodu wizualnego obiektu sztuki i obiektu historycznego na język opisowy w przestrzeni edukacyjnej ekspozycji muzealnej” realizowanego w ramach studiów doktoranckich II edycji programu grantowego Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Doktorat wdrożeniowy” (Umowa nr 0083/DW/2018/02 z dn. 28 listopada 2018 r.

cyfrowej wersji gry karcianej wydanej przez Muzeum w drugiej połowie 2019 roku, zatytułowanej „Lodzermenscha przemysłowy język postępu”. Pierwotna formuła gry została zaprojektowana jako propozycja rozrywki oraz narzędzie uzupełniające wybrane treści wystaw, możliwe także do wykorzystania przez nauczycieli zarówno w trakcie zwiedzania, jak i w szkole jako element przygotowujący lub podsumowujący wizytę w muzeum. Niestety, w związku z zamknięciem instytucji nie była możliwa dalsza promocja i upowszechnienie efektu projektu z 2019 roku, dlatego też opracowano jej odpowiednik w formie online. Przeglądarkowa gra (o rozszerzonym tytule: „Lodzermenscha przemysłowy język postępu. Historia jednego listu”) ma postać krótkiej narracji przygodowej opisującej perypetie jednego z fabrycznych urzędników i pozwala na poznanie realiów i atmosfery Łodzi przemysłowej. Gracze, wspólnie z głównym bohaterem, Jakubem Wittem oraz towarzyszącymi postaciami reprezentującymi typowe dla łódzkiego pejzażu zawody, zgrupowane wokół trzech przestrzeni: fabryki, biura i ulicznego rzemiosła – rozwiązują zadania osadzone w rzeczywistości fabryki z przełomu XIX i XX wieku. Podczas rozgrywki gracze poznają specjalistyczne słownictwo związane z łódzkim przemysłem włókienniczym rozwijając swoje kompetencje językowe, umiejętności posługiwania się poprawną polszczyzną.

Ryc. 1. Gra „Lodzermenscha przemysłowy język postępu. Historia jednego listu” zrealizowana w ramach projektu „Cyfrowe opowieści przemysłowej Łodzi”

Źródło: <https://opowiesci.muzeum-lodz.pl/gra.html>

Ilustracje wykorzystane w grze zostały przygotowane na podstawie archiwalnych źródeł, w porozumieniu z zespołem konsultantów – historyków i literaturoznawców – przez Tomasza Tomaszewskiego, cenionego i rozpoznawanego twórcę komiksów historycznych. Gra stanowi interesujące dopełnienie stałych wystaw muzealnych (przede wszystkim: „Na wspólnym podwórku – łódzki tygiel kultur i wyznań”, „Filmowy kantor Ziemi Obiecanej” oraz „Łódź w Europie. Europa w Łodzi. Ziemia obiecana wczoraj i dziś”), a także jest jednym z elementów strony internetowej projektu.

Ryc. 2. Strona główna projektu „Cyfrowe opowieści przemysłowej Łodzi”

Źródło: <https://opowiesci.muzeum-lodz.pl/>

Witryna zawiera podstawowe informacje o założeniach projektu oraz wszystkie materiały promocyjno-edukacyjne stworzone w ramach przedsięwzięcia, zgrupowane w formie interaktywnego planu stałych wystaw historycznych Muzeum. Jej użytkownik może zapoznać się m.in. z krótkimi filmami, podcastami i audiodeskrypcjami zabytków, obrazującymi dwieście lat historii łódzkiego rzemiosła i przemysłu w kluczowych branżach: poligraficznej, chemiczno-spożywczej, włókienniczej i metalowej. Zostały one pogrupowane w następujące cykle promocyjno-edukacyjne: „Na tropie łódzkiego przemysłu” (krótkie nagrania filmowe będące opowieścią o jednym ekspozycie, prezentowanym w obrębie wystaw historycznych), „Muzealny poradnik miłośników pięknych przedmiotów” (prezentacje filmowe w formie instruktażu omawiające problematykę przywracania świetności dawnym przedmiotom, zarówno

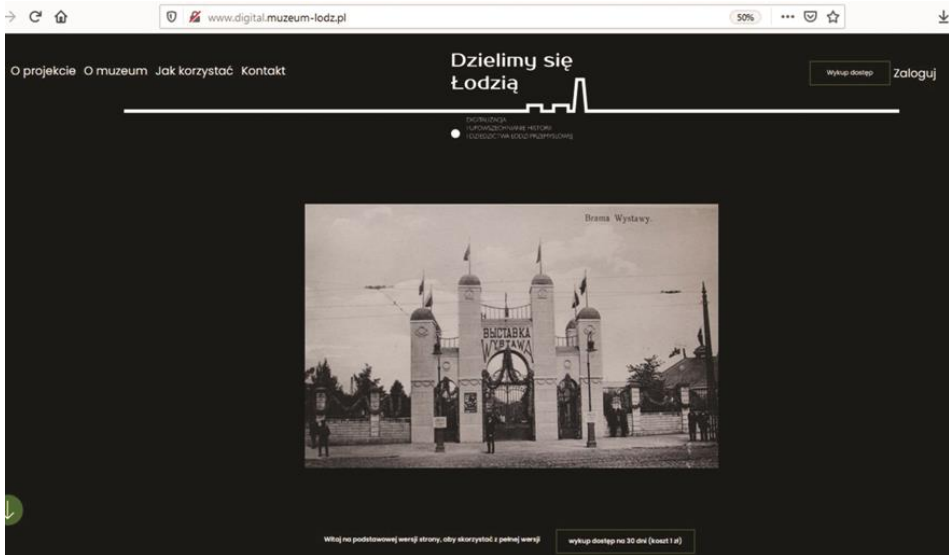
w kontekście muzealnej konserwacji, jak i proekologicznych działań) oraz „Sekrety Łódzkiego rzemiosła” (nagrania dźwiękowe zrealizowane w formie podcastów prowadzonych przez łódzkich historyków oraz rzemieślników opowiadających o tajnikach swojej pracy, których punktem wyjścia są obiekty ze zbiorów MML). Całość projektu inaugurowała premiera filmu „Łódzki przemysł w detalu”, której data przypadła dokładnie w dniu 596. rocznicy nadania praw miejskich Łodzi. Stanowił on formę wirtualnego spaceru po Łodzi szlakiem przemysłowych detali, z zaznaczeniem jednego z głównych jego punktów – Pałacu Izraela Poznańskiego.

Innym przedsięwzięciem, niezwykle istotnym z punktu widzenia udostępniania muzealnych zbiorów, był projekt pt. „Dzielimy się Łodzią. Digitalizacja i upowszechnianie historii i dziedzictwa Łodzi przemysłowej”. Polegał on przede wszystkim na digitalizacji wybranych muzealiów (150 obiektów) i ich rozpowszechnieniu poprzez dedykowaną platformę internetową digital.muzeum-lodz.pl. Upowszechnianie zasobów Muzeum w postaci nowego narzędzia edukacyjnego, jakim jest platforma internetowa łącząca funkcje wirtualnego muzeum i gry, stworzyła możliwość zaangażowania odbiorców i zachęciła ich do interakcji z zabytkami i korzystania z zasobów dziedzictwa narodowego. Przedsięwzięcie było także odpowiedzią na oczekiwania łódzkich odbiorców, zainteresowanych historią miasta i dzieleniem się wiedzą o nim, a także realizacją idei otwartego dostępu do materiałów naukowych i edukacyjnych. Wpisało się ono także w ważną współcześnie ideę openGLAM (Galleries, Libraries, Archives, Museums) – myślenia o misji i funkcjonowaniu instytucji kultury i dziedzictwie, gdzie kluczową rolę odgrywa kwestia dostępności i możliwości dalszego wykorzystania zasobów będących pod ich opieką (Buchner i in., 2015, s. 14–15). Pobocznym rezultatem przedsięwzięcia było także uporządkowanie i opracowanie merytoryczne wybranych muzealiów oraz przeprowadzenie drobnych prac konserwatorskich i poprawa warunków ich przechowywania i archiwizacji.

Muzeum w ramach realizacji projektu wybrało do digitalizacji obiekty związane z historią Łodzi przemysłowej, a przede wszystkim z Wystawą Rzemieślniczo-Przemysłową, która odbyła się w Łodzi w 1912 roku. Na uwagę zasługuje fakt, że większość spośród wybranych obiektów była mało znana szerokiej publiczności i dotąd przedmioty te prezentowane były wyłącznie na wystawach muzealnych. W chwili, gdy Muzeum było nieczynne dla zwiedzających z powodu zagrożenia epidemicznego, a wcześniej również z uwagi na trwający

remont, możliwość cyfrowej prezentacji muzealiów była nieocenionym środkiem w dążeniu do poprawy dostępu do dóbr kultury⁸.

Ryc. 3. Strona główna projektu „Dzielimy się Łodzią. Digitalizacja i upowszechnianie historii i dziedzictwa Łodzi przemysłowej”

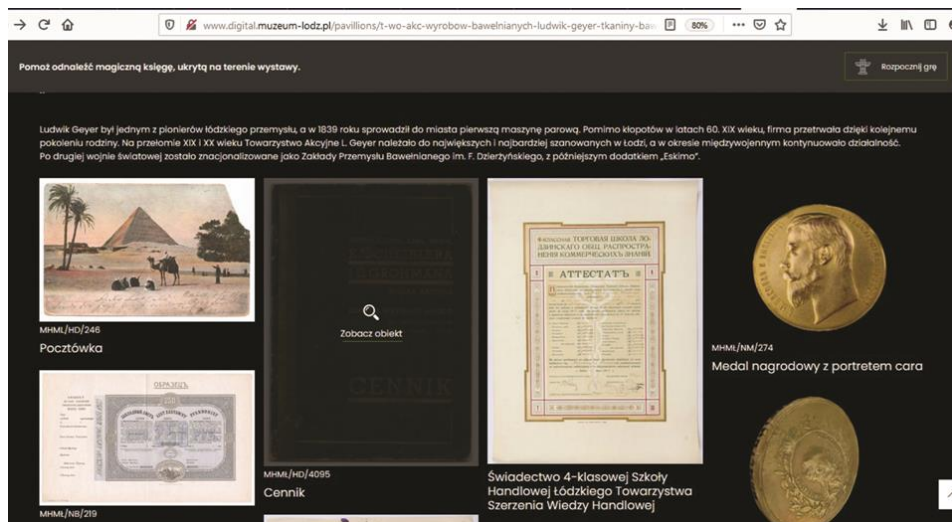

Źródło: <https://digital.muzeum-lodz.pl/>

Głównym rezultatem projektu jest platforma digital.muzeum-lodz.pl, będąca wirtualną wystawą, bowiem zostały tam umieszczone wszystkie zdigitalizowane w ramach projektu obiekty (150 odwzorowań) wraz z metadanymi (wybranym obiektom towarzyszą też audiodeskrpcje, nagrania w Polskim Języku Migowym, a także pliki do wydruku odwzorowań przy użyciu drukarki 3D). Jednocześnie strona została zaprojektowana w taki sposób, by dawała możliwość cofnięcia się w czasie, stanowi bowiem próbę wirtualnego odtworzenia Wystawy Rzemieślniczo-Przemysłowej, która została wzbogacona o funkcjonalność gry przygodowej, dając w ten sposób odbiorcom możliwość zaangażowania się w interakcję z zabytkami i korzystanie z zasobów dziedzictwa narodowego.

⁸ Dodatkową korzyścią zastosowanego doboru obiektów jest możliwość stałego udostępnienia cyfrowych odwzorowań obiektów papierowych, które ze względu na szkodliwe działanie światła słonecznego, w oryginale na wystawach mogą być prezentowane tylko przez kilka miesięcy.

Ryc. 4. Gra w serwisie „Dzielimy się Łodzią. Digitalizacja i upowszechnianie historii i dziedzictwa Łodzi przemysłowej”

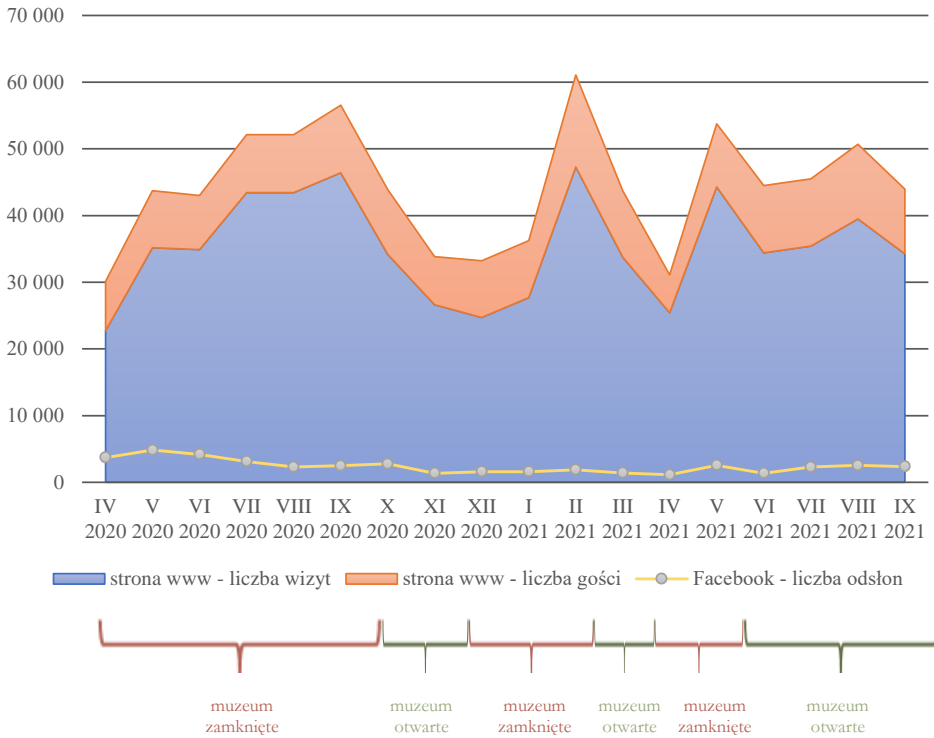

Źródło: <https://digital.muzeum-lodz.pl/>

W ramach zadania powstała również promocyjna prezentacja cyfrowa udostępniona bez ograniczeń na muzealnym portalu – Panteon Wielkich Łódzian 2.0 (www.panteon.muzeum-lodz.pl). Prezentacja „Dzielimy się Łodzią. Lodzermenschen” zawiera informacje dotyczącą idei i założeń realizowanego projektu digitalizacyjnego oraz teksty poświęcone działalności firm założonych przez najsłynniejszych łódzkich przemysłowców. Rozwinięcie tych wątków stanowi pomost pomiędzy głównymi rezultatami projektu a nową wystawą stałą, zatytułowaną „Łódź w Europie. Europa w Łodzi. Ziemia obiecana wczoraj i dziś”, której udostępnienie zbiegło się z ponownym otwarciem Muzeum po ponad półrocznej przerwie.

W 2020 roku zostało zatem zrealizowanych łącznie 48 cyfrowych przedsięwzięć, z czego 12 stanowiły jednorazowe akcje, a 26 było prowadzonych w ramach trwających dłużej cykli. Natomiast jeśli chodzi o łączną liczbę odbiorców (internetowy zasięg liczony od momentu publikacji do 31 grudnia 2020 r.), to Muzeum udało się pozyskać zainteresowanie 577 489 osób. Jest to znaczna liczba, trudna jednak do oszacowania pod kątem rzeczywistej liczby oglądających, którzy nie tylko dotarli do propozycji Muzeum, ale również dokładnie się z nimi zapoznali. Nie należy zatem wielkości tej traktować jako rzeczywistego wyznacznika skali korzystania z cyfrowej oferty instytucji przez użytkowników. Ponadto, analizując zasięgi (ryc. 5) widać, że pomimo obszernego katalogu wirtualnych propozycji prezentowanych na facebookowym fanpage’u, głównym miejscem odwiedzanym przez odbiorców była przede wszystkim strona internetowa.

Ryc. 5. Zasięgi cyfrowej oferty MMŁ

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ze strony internetowej www.muzeum-lodz.pl oraz fanpage'u <https://www.facebook.com/MuzeumMiastaLodzi>

Począwszy od czerwca 2020 r. widać również spadek zainteresowania publikowanymi filmami i cyklami w mediach społecznościowych, za to łatwo można zauważyć skokowy wzrost liczby wizyt i gości strony, pojawiający się na przełomie okresów zamykania i otwierania muzeum. Można zatem interpretować to jako wyznacznik tego, że użytkownicy internetowych kanałów komunikacji instytucji w mniejszym stopniu byli zainteresowani jej propozycjami online, natomiast poszukiwali przede wszystkim informacji organizacyjnych w celu ustalenia, od kiedy znów będą mogli odwiedzić ją w tradycyjny, bezpośredni sposób. Tym samym należy przyznać, iż mocną stroną działalności MMŁ jest jego oferta stacjonarna oraz możliwość bezpośredniego kontaktu z obiektami prezentowanymi na wystawach, słabszą natomiast jego funkcjonowanie w sieci.

Udostępnianie wystaw i zbiorów w reżimie sanitarnym

Możliwość powrotu do tradycyjnej formuły pracy Muzeum od października 2020 r. nie zakończyła jednak szeregu wyzwań i trudności, które przed instytucją postawiła pandemia. Odpowiednie przygotowanie przestrzeni wystawienniczych, wyznaczenie nowych tras zwiedzania, a także wprowadzenie kluczowych rozwiązań w zakresie koordynacji ruchu zgodnie z reżimem sanitarnym okazało się przedsięwzięciem wymagającym przemyślanej i konsekwentnej organizacji. W tym celu Muzeum podjęło szereg działań zgodnych z zaleceniami Ministerstwa Zdrowia oraz Głównego Inspektora Sanitarnego w zakresie przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się pandemii COVID-19 w obszarze obsługi zwiedzających (NIMOZ, 2020). Dla wszystkich zwiedzających udostępniono stanowisko pomiaru temperatury, punkt dezynfekcji rąk oraz możliwość pobrania środków ochrony indywidualnej (maseczek i rękawiczek ochronnych). Ponadto, w ramach zmian w regulaminie zwiedzania wprowadzono nakaz zasłaniania ust i nosa oraz limity osób przebywających na ekspozycjach, tak aby ułatwić zachowanie dystansu społecznego wśród zwiedzających podczas przemieszczania się na terenie muzeum. W większości wypadków nowe zasady nie spotykały się ze sprzeciwem zwiedzających, jednak odnotowano sytuacje, w których muzealni goście nie chcieli dostosować się do obowiązujących przepisów. W takich sytuacjach byli oni proszeni o opuszczenie przestrzeni muzeum.

Na etapie ponownego otwarcia muzeum dla publiczności niezwykle istotna była bieżąca weryfikacja rozporządzeń MKDNiS (tzw. rozporządzeń covidowych), informacji zamieszczanych na stronach Ministerstwa oraz Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zabytków. Podejmowano również konsultacje z organizatorem instytucji (Wydziałem Kultury Urzędu Miasta Łodzi) oraz wojewódzką Stacją Sanitarno-Epidemiologiczną w Łodzi. Niestety, w ostatnim przypadku muzeum napotykało problemy w kontakcie z podmiotem zewnętrznym, wynikające z długiego czasu oczekiwania na odpowiedź, bądź w ogóle jej brakiem. Inną trudnością w zakresie wdrażania nowych zasad i procedur był ogólny chaos informacyjny, a niekiedy również brak precyzyjnych wytycznych (głównie w momencie wprowadzenia w kraju różnych stref i związanych z nimi obostrzeń, a także na późniejszym etapie, kiedy dla różnych kategorii wydarzeń, które w praktyce muzealnej niekiedy łączyły się ze sobą, stosowano inne wytyczne sanitarne). Także specyfika budynku warunkowała pewne decyzje, związane z jego funkcjonowaniem, jak np. czasowe wyłączenie ze zwiedzania przestrzeni, w których trudno byłoby zapewnić płynny ruch zwiedzających przy jednoczesnym zachowaniu odpowiedniego dystansu społecznego (dotyczyło to np. części dawnego apartamentu mieszkalnego Pałacu I. Poznańskiego).

W tym kontekście należy również podkreślić, że muzeum podjęło dodatkowe kroki, które miały zwiększyć lub zachować komfort zwiedzania przy jednoczesnym przedsięwzięciu dodatkowych środków zapobiegających rozprzestrzenianiu się wirusa SARS-CoV-2. Między innymi, na niektórych wystawach zrezygnowano z wykorzystywania elementów interaktywnych (np. monitorów) na rzecz odtwarzanej w zapętleniu prezentacji materiałów wideo. Nie wycofano natomiast elementów dotykowych, takich jak: tyflografiki, makiety, repliki eksponatów, natomiast zadbano o dostępność jednorazowych rękawiczek przy każdym z tego rodzaju rozwiązań. Ponadto wdrożono możliwość zamawiania zwiedzania z przewodnikiem także dla gości indywidualnych (wcześniej było bowiem to możliwe jedynie dla grup zorganizowanych powyżej 10 osób), tak aby mogli oni w pełni skorzystać z oferty muzeum z jednoczesnym ograniczeniem kontaktów społecznych. Mając również na uwadze trudną sytuację finansową wielu osób zatrudnionych w branżach dotkniętych przez pandemię, została rozszerzona oferta biletów do MML. W efekcie goście mogli nabyć tańsze bilety rodzinne oraz bilety obejmujące węższy zakres wystaw (dzięki czemu, aby zobaczyć nowe ekspozycje stałe, zwiedzający nie musieli kupować najdroższego biletu wstępu do wszystkich przestrzeni Muzeum, a jedynie bilet uprawniający do zwiedzania konkretnych wystaw). Te rozwiązania spotkały się jednak z umiarkowanym zainteresowaniem wśród odbiorców. Większość z nich, przychodząc do muzeum i tak była zainteresowana zwiedzaniem całości i kupowała bilet uprawniający do wstępu do wszystkich przestrzeni ekspozycyjnych. Natomiast początkowo, duże zainteresowanie możliwością skorzystania z usług przewodnickich także przez niewielkie grupy bądź pojedyncze osoby, osłabło wraz z rozluźnianiem obowiązujących obostrzeń sanitarnych.

Podsumowanie

W obecnej chwili (koniec września 2021 r.) w wielu aspektach działalność muzeum nadal podporządkowana jest pandemii, wydaje się jednak, że w porównaniu z rokiem 2020 r. sytuacja jest bardziej ustabilizowana. Wynika to przede wszystkim z faktu, że wiele procedur oraz rozwiązań zostało utrwalonych w codziennej pracy. W tym miejscu można zatem zadać pytanie, co pozostanie na dłużej z covidowych rozwiązań i z jakimi zadaniami w przyszłości przyjdzie się zmierzyć pracownikom muzeum.

Niewątpliwie jeszcze przez wiele następnych tygodni, a nawet miesięcy aktualna będzie potrzeba zachowywania dystansu społecznego oraz pozostałych elementów reżimu sanitarnego. Zatem – podobnie, jak jest to realizowane od października 2020 r. – będzie należało ograniczać liczbę osób uczestniczących w wydarzeniach, a w przypadku większego zainteresowania, realizować je w różnych terminach lub z podziałem na tury. Istotne również będzie

przemysłenie formy propozycji kulturalnych. Nadal bowiem najbardziej ryzykowne będzie przygotowywanie dużych przedsięwzięć o charakterze festiwalowym, których formuła uniemożliwia zmiany organizacyjne w zakresie terminu, miejsca czy limitów osób, a także angażuje w realizację zadania dużo podmiotów zewnętrznych. Natomiast wskazane jest opracowanie cykli kameralnych spotkań, z których znaczną część można np. przeprowadzić w otwartej przestrzeni (m.in. spaceruje miejskie, spotkania w pałacowym ogrodzie itp.) lub z podziałem na kilka tur lub odsłon danego wydarzenia. Tego rodzaju rozwiązania wiązałyby się jednak z koniecznością poszerzenia zasobów kadrowych, bowiem efektem braków w tym zakresie w 2020 r. była np. zmniejszona ilość zrealizowanych wydarzeń oraz frekwencja na nich (np. w przypadku zachorowania pracownika pojawiały się trudności z jego zastępstwem lub brakowało osoby, która poprowadziłaby równoległą turę wydarzenia, co ograniczało liczbę osób mogących wziąć udział w danym przedsięwzięciu).

W najbliższym czasie niezbędne również będzie dokonanie analizy zmian dotyczących zarówno ogólnych preferencji odbiorców, jak i indywidualnych wyborów potencjalnych zwiedzających. Należy bowiem sprawdzić, czy zauważalne dotychczas tendencje, jak choćby zwiększenie liczby odwiedzających z regionu (w stosunku do gości z całego kraju oraz zagranicy) czy pogłębienie sezonowości ruchu turystycznego, pozostaną trwałym śladem po pandemii czy też zanikną wraz z jej zakończeniem. W tym kontekście kolejnym wyzwaniem jest przywrócenie i zacieśnienie relacji z instytucjami partnerskimi, z którymi muzeum zmniejszyło lub czasowo zawiesiło współpracę (m.in. niektóre muzea, placówki edukacyjne, stowarzyszenia i fundacje) od marca 2020 r. Równie ważna jest bowiem dbałość o zwiększenie ogólnej frekwencji odbiorców Muzeum, jak i troska o odbudowanie grona stałej, wiernej publiczności.

Czas pandemii wskazał również nowe drogi związane z rozwijaniem działalności muzeum w sieci, które należy poszerzać bez względu na długość trwania w przyszłości obostrzeń sanitarnych. Powinny obejmować one prace związane z unowocześnianiem i dostosowywaniem do wymogów WCAG 2.1. strony internetowej (Ustawa, 2019). Pracownicy dołożyli bowiem wszelkich starań, aby publikowane w sieci elementy składowe wspomnianych wcześniej dużych projektów edukacyjnych (filmy, gry, nagrania audio) były całkowicie dostępne dla osób o szczególnych potrzebach. W znacznie bardziej okrojonym zakresie podobne działania obejmowały podstawową aktywność na głównej stronie www MMŁ oraz użytkowanych przez niego platformach społecznościowych. Jest to zatem obszar wymagający w przyszłości większej aktywności. Podobnie wygląda kwestia konieczności pilnego wprowadzenia rozwiązań, które umożliwiłyby biletowaną realizację działań cyfrowych oraz wydarzeń łączących tradycyjną formę (wydarzenia stacjonarne) z równoległe prowadzoną

transmisją online i wirtualnym udziałem publiczności w spotkaniu. Należy jednak w tym miejscu zaznaczyć, że pomimo tego, iż potencjał działalności cyfrowej podczas pandemii nie został przez instytucję w pełni wykorzystany (przede wszystkim ze względu na wspomniane wcześniej ograniczenia finansowe oraz prawno-podatkowe), to jednocześnie stanowił on obszar, w którym muzeum w tym okresie dokonało największego rozwoju i intensyfikacji działań, które ponadto mają być kontynuowane także później.

Czasowe zamknięcie muzeów dla publiczności unaocznilo codzienne problemy osób, które mają utrudniony dostęp do oferty instytucji kultury nie tylko ze względu na pandemię, ale np. na niepełnosprawność czy odległe miejsce zamieszkania. Dla tego grona odbiorców cyfrowe propozycje często są jedyną szansą na wizytę w muzeum. Inną natomiast kwestią, która zapewne wymagałaby osobnego omówienia, jest pytanie, na ile wirtualny kontakt z sztuką i dziedzictwem kulturalnym jest w stanie zastąpić rzeczywiste, bezpośrednie spotkanie i obecność w przestrzeniach wystaw. Niektóre instytucje celowo rezygnowały z przygotowywania oferty online (zwłaszcza dla grup dziecięcych), aby jeszcze bardziej nie przykuwać do komputerów i smartfonów zanurzonych w cyfrowym świecie współczesnych odbiorców. To ważny społecznie gest, jednak dla Muzeum Miasta Łodzi nowoczesne technologie były kluczowym sposobem na to, aby podczas pandemii pozostać w kontakcie ze swoją stałą publicznością, nie pozwalając zapomnieć o miejscu, które jest symbolem historii przemysłowej Łodzi – Pałacu Izraela Poznańskiego.

Bibliografia

- Buchner, Anna, Janus, Aleksandra, Kawęcka Dorota & Zaniewska, Katarzyna (2015), *Otwartość w instytucjach kultury. Raport z badań*. Warszawa: Centrum Cyfrowe.
- Cofur-Machura, Ewa (2020), Wykorzystywanie mediów społecznościowych w komunikacji instytucji kultury w czasie pandemii. W: A. Konior, O. Kosińska & A. Pluszyńska (red.), *Badania w sektorze kultury. Przyszłość i zmiana* (s. 37–59). Kraków: Attyka
- Fabjaniak-Czerniak, Katarzyna (2012), Internetowe media społecznościowe jako narzędzie public relations. W: K. Kubiak (red.), *Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych niepewności* (s. 173–194). Warszawa: Wyższa Szkoła Promocji.
- Knaś, Piotr & Sanetra-Szeliga, Joanna (2020), Ekspertyzy 12. Adaptacja, hibernacja czy redefinicja. Polskie instytucje kultury w czasie pandemii [online]. Pobrane 30 września 2021 r., z: https://oees.pl/wp-content/uploads/2020/05/EKSPERTYZA-12_v2.pdf
- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2020), #Fundusz Wsparcia Kultury [online]. Pobrane 30 września 2021 r., z: <https://www.gov.pl/web/kultura/transport/fundusz-wsparcia-kultury>
- NIMOZ (2020), Wytyczne dla muzeów, galerii sztuki oraz innych instytucji kultury działających w obszarze polityki pamięci i ochrony dziedzictwa, w związku z planowanym ponownym otwarciem w stanie epidemii COVID-19 [online]. Pobrane 30 września 2021 r., z:

[https://nimoz.pl/files//news/365/Komunikat - wytyczne dla muzeów \(odmrażanie %2C II etap\).pdf](https://nimoz.pl/files//news/365/Komunikat%20- wytyczne dla muzeów (odmrażanie%20II etapu).pdf)

Sanetra-Szeliga, Joanna (2021), Sektor kultury w czasie zarazy. Działalność gospodarcza i finanse instytucji kultury w trakcie pandemii COVID-19, W: A. Konior, O. Kosińska & A. Pluszyńska (red.), *Badania w sektorze kultury. Przyszłość i zmiana* (s. 13–35). Kraków: Attyka.

Regulamin Organizacyjny Muzeum Miasta Łodzi z dn. 31.10.2018 r. Pobrane 30 września 2021 r., z: <https://bip.muzeum-lodz.pl/regulamin-organizacyjny/>

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania uczelni artystycznych w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19. (Dz.U. z 2020 r., poz. 403).

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach. (Dz.U. z 2020 r., poz. 902).

Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych. (Dz.U. z 2019 r., poz. 848).

The Museum of the City of Łódź during a pandemic – new challenges for the dissemination of Łódź’s cultural heritage

ABSTRACT: The outbreak of the COVID-19 pandemic, in Poland in 2020 was an event that affected the functioning of the Museum of the City of Łódź on an unprecedented scale. It had to quickly adapt to work in a completely new, changed reality, for which it and many similar institutions were not prepared. More than a year after the put in force of the first sanitary restrictions and despite the continuous epidemic threat, an attempt can be made to characterize the activities undertaken by the museum, aimed at adapting the everyday life of the institution to the new conditions. In order to outline the challenges and problems faced by the Museum of the City of Łódź, the activities undertaken by the institution were described in three spheres: organization of internal work, maintaining and building an audience through digital activity, and making exhibitions and collections available in the sanitary regime. The intention of the analysis is to indicate the key remedial tasks undertaken by the museum.

KEYWORDS: COVID-19 pandemic, Museum of the City of Łódź, cultural heritage, online culture, availability